

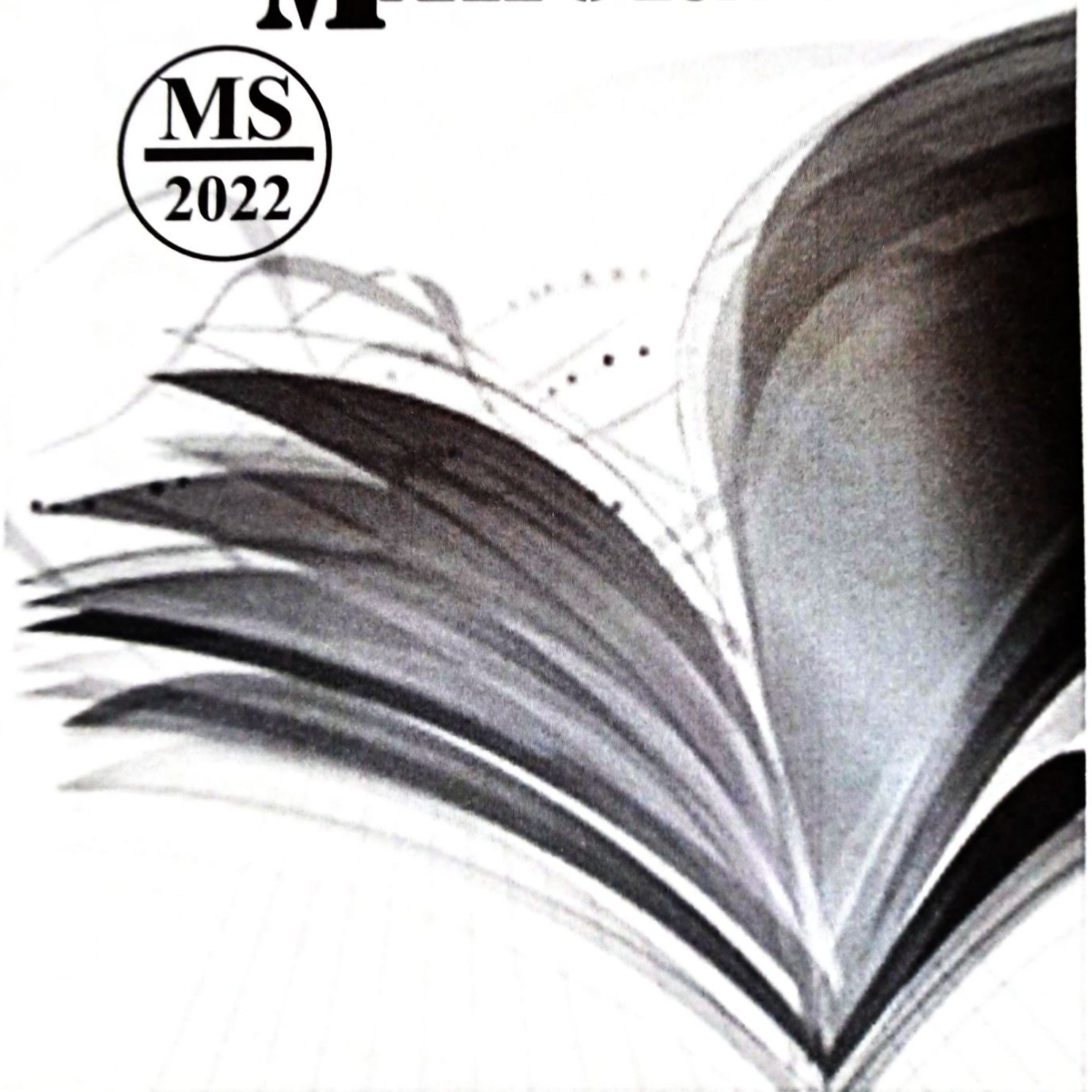
**BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI**

ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK MAHORAT

MS

2022

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

Maxsus son

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2022

Nargiza RAFIYEVA. O'zbek kitobot va miniatura san'ati	126
R.N.RAXIMOV, M.K.AKRAMOVA. Boshlang'ich sinf o'quvcilarining vokal-xor malakalarini tarkib toptirish	129
Baxrom MADRIMOV. O'quvchilarni darsdan tashqari tadbirlar jarayonida axloqiy-estetik tarbiyalash	132
Sanoqul DO'STOV. Musiqani tinglab uni idrok etishning maqsadi va tarbiyaviy ahamiyati	135
Davron RO'ZIYEV. Konsert namoyishiga tayyorgarlik faoliyati	139
Baxtiyor MUSTAFOYEV. Umumiy o'rta ta'lim tizimi islohotlarida musiqa madaniyati	143
To'xtasin RAJABOV. Musiqa madaniyati darslarida xalq qo'shiqlarining tarbiyaviy ahamiyati	146
Shoira NOROVA. Yosh avlodni musiqa san'ati orqali tarbiyalash yo'llari	149
Ilhom QO'SHAYEV. An'anaviy musiqiy merosni o'rganishni metodik takomillashtirishga yo'naltirilgan ta'lim mazmuni	152
Ibrohim KAYUMOV. San'atning turlari va ularning tarbiyaviy ahamiyati	154
Sadritdin GULOV. O'zbekiston maktablarida musiqa cholg'ulariga yo'naltirishning zamonaviy ilg'or innovatsiyalari	157
Halim HASANOV. Vatanga sadoqat hissini shakllantirishda fanlararo aloqadorlik (musiqa fani misolida)	159
Shavkatjon KAMOLOV, Husniddin HIKMATOV. Talabalarda mustaqil ta'limni tashkil etish	161
Сайфулла АБДУЛЛАЕВ. Краткосрочные рисунки как средство формирования художественного воображения студентов в процессе рисования по памяти и представлению	163
To'lqinjon Muxamedov. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy madaniyatni tanishtirish orqali fuqarolik shaxsini shakllantirish	167
O'g'iloy RAMAZONOVA, Ferangiz Odilova. O'n ikki maqom tizimi va uning o'ziga xos xususiyatlari ..	169
Malohat RAXMATOVA, Gulbahor ISTAMOVA. "Shashmaqom" nasr (ashula bo'limining ikkinchi guruh sho'balari) o'rgatish yo'llari	171
Olimxo'ja KARIMOV, Rahim XODJAYEV. Musiqa to'garaklarida o'quvchilarni skripka cholg'u sozi bilan tanishtirish	173
Ma'rifat UMUROVA. Maktabgacha ta'lim muassasasida o'yin bola tarbiyasining muhim vositasi	176
Shohruh SHODIYEV. Qashqar rubobida xalq kuylarini notalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari	181
Azamat Rajabov. Markaziy Osiyoda musiqa ilmiga asos solgan olim va mutafakkirlar ishlarining tahlili ..	186
Рустам АТАМУРАДОВ. Формирование умений и навыков по школьному репертуару учителей музыки в общеобразовательной школе	188
Sherzod SHAMSIYEV, Dilbar MO'SINOVA. Xor uchun yozilgan musiqa asarini tahlil qilish yo'llari	191
Сухроб АБДУЛЛАЕВ. Формы организации научно – исследовательской и творческой деятельности студентов направления образования "Изобразительное искусство и инженерная графика"	193
Olimxo'ja KARIMOV, Gulmira QUTLIYEVA. O'quvchilarda vokal-xor malakalarini shakllantirish	195
Olimxo'ja KARIMOV, Sitorabonu SHARIPOVA. Qo'shiq va kuylar orqali komil inson shaxsini tarbiyalashning nazariy asoslari	198
Qobil QORIYEV. O'zbek musiqa san'atining qadimiy ildizlari tarixidan	200
Abror AZIMOV. Zardushtiy va buddaviylar davri ommaviy musiqa va badiiy san'at tarixi va turlari	202
Said BOLTAZODA. Avesto davrining xorazm va sug'diyona musiqa maktablari madaniyatida ijrochilik uslublari	204
Davron RO'ZIYEV, Jamshid NIYOZOV. Maqomga ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarini shashmaqomning nasr bo'limi vositasida axloqiy estetik tarbiyalash	206
Sanoqul DO'STOV, Zilola RUZIYEVA. O'quvchilarning musiqiy tafakkurini shakllantirishda milliy dutor cholg'usining o'rni va tarbiyaviy ahamiyati	208
Mehriniso Begmurodova. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa terapiya mashqlarining ahamiyati ...	210
Zafarbek YAQUBOV. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi ma'naviyatini rivojlantirishda Xorazm xalq dostonlarining o'rni	212
Umidbek BOLTAYEV. Milliy musiqiy meros-o'quvchilar estetik tarbiya vositasi	214
Uchqun BOLIYEV. Ma'naviy axloqiy tarbiyaga kompleks yondashish	217
Maqsuda AXMEDOVA. Musiqiy tasavvurlarni shakllantirishda pedagogika va psixologiya fanining muhim vazifalari	219
Adilshoda TO'YMURODOV. Innovatsion texnologiyalardan foydalanishda o'quvchining ijodkorligi	222
Hafiza HAMIDOVA. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini folklor qo'shiqlari vositasida tarbiyalashda alla qo'shig'ining ahamiyati	225
Mirshod XODJIYEV. Buxorcha va mavrigi turkumi haqida	228
Firangiz SHUKUROVA. Buxoro folklor qo'shiqlarining maktab darsliklaridagi o'rni	230
Shaxnoza YAXYOYEVA. Buxoro shashmaqomining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati	233

O'ZBEKISTON MAKTABLARIDA MUSIQA CHOLG'ULARIGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIY ILG'OR INNOVATSIYALARI

Maqolada jahon musiqa cholg'ularining yangi tizimdagi xalqaro konsepsiyasi va undagi namoyandalar kiritilgan bo'lib, tarixiy ma'lumotlar qamrab olgan. Bundan maqsad, umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilari repertuariga cholg'ushunoslik konsepsiyasini kiritish metodlarining innovatsion moduli multimedialarini yaratishdir.

Kalitli so'zlar: idiofon, membronofon, xordofon, aerofon, zoomorfologik, pozomorfologik.

В статье представлена интернациональная концепция новой системы мировых музыкальных инструментов и ее представителей, а также исторические данные. Цель состоит в том, чтобы создать инновационный модуль по мультимедийным методам включения концепции музыки в репертуар старшеклассников.

Ключевые слова: идиофон, мембронифон, хордофон, аэрофон, зооморфологический, позоморфологический.

The article includes the international concept of the new system of world musical instruments and its representatives, as well as historical data. The aim is to create an innovative module on multimedia methods for incorporating the concept of music into the repertoire of high school students.

Key words: idiophone, membranophone, chordophone, aerophone, zoomorphological, posomorphological.

Kirish. O'zbekistonda ijrochilik amaliyotida foydalanib kelinayotgan milliy musiqa cholg'ularining 30 dan ortiq turlari mavjud. Shulardan 18 nomdagi musiqiy cholg'ular XX asrning 40-yillaridan keyin professor A.I.Petrosyans boshchiligidagi bir guruh mutaxassislar va soz ustalari bilan hamkorlikda takomillashtirilgan musiqiy cholg'ular bo'lib, konsert sahnalarida yakkanavozlik sifatida, shu bilan birga, asosan, orkestr va ko'p ovozli ansamblalarda foydalanish uchun mo'ljallangandir. Bu muqaddam mavjud bo'lgan milliy musiqiy cholg'ularning shaklini yiriklashtirish yoki kichikroq ko'rinishga keltirish asosida yaratilgan bo'lib, o'sha cholg'u oilasini yaratish ustida olib borilgan tajribalar edi, natijada nay, chang, rubob, dutor, g'ijjak cholg'ularining oilasi dunyoga keldi.

Asosiy qism. A.I.Petrosyansdan keyingi o'rinda san'atshunoslik olimi professor, Said Bolta-Zoda Saidiy tomonidan milliy cholg'ularimizning jahon standartlariga xos ilk marotaba **konsepsiyasi** ishlab chiqildi. Ushbu olim Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq davlatlarining ilk (**Cholg'ushunoslik "Morfologiya"si asoschisi**) hisoblanib, quyidagicha ta'riflanadi:

1. Idiofonlar: (bir tonli jarangli, shovqinli va dag'al nomusiqaviy cholg'ular), **bular:** qayroq, qoshiq, zanglar, g'o'lachalar, Xitoy Tim-Tim diski, uchburchak, bubenshik, karobka, safoil, treshyotka, kastonetto, tarelkalar, xay-xet, changqo'biz, zanjir, kamerton-H, taqqildoq, kepchik, noskadi va boshqalar.

2. Membronofonlar: (teri yoxud plastik tortilgan, keng tovush to'lqinli urma zarbli cholg'ular), **bular:** do'l-nog'ora, qo'sh-nog'ora doira, tablak, doul, Yevropada litavra, kichik baraban, katta baraban, urma-zarbli ustanovka, tabla bas va tabla usul, mridangam, buben va boshqalar.

3. Xordofonlar: (yarim ton yuqori yoxud pastga xromatik sozlanuvchi cholg'ular, "mizrob, noxun, noxunsher, tirnama, chertim, urma torli va kamonli"), **bular:** urma-torli changlar va qonun, rubob prima va oilasi, qashqar rubob, afg'on rubob, al-Ud, dutor alt, soprano, sekunda, dutor bas va kontrabas, tanbur va sato, shashtor, g'ijjak, g'ijjak alt, skripka, violonchel, skripka kontrabas, Sitor, Gitara, pionino, rayal, organ, bayan, akkordeon, arfa, ksilofon, vibrofon, membronofon, chigg'ak, xuchir va boshqalar.

4. Aerofonlar: (nafasli-puflama va damli musiqa cholg'ulari), **bular:** nay pikalo, nay, sunray, bo'lamon, qo'shnay, karnay, sharqda dunay, Yevropada - pikalo, fleyta, gabboy, klarnet, truba, karnet, ingliz-faggot, saksafon, voltorna, tronbon, bariton, tuba, bassuta va boshqalar.

5. Zoomorfologik: (hayvon shoxlari, fil suyagi, parrandaqanoti, dengiz chig'anog'idan yasalgan cholg'ular, cholg'uni chalish uchun foydalanilgan patlar va yunglar hamda ichakdan tayyorlanadigan parda va torlar), **bular:** suyak - nay (cho'pon-nay, burgut qanotidan yasalgan nay), burg'u (yirtqich yovvoyi tog' buqqasi "Qo'tos") rakushka - (dengiz chig'anog'i) va boshqalar.

6. Pozomorfologik: (sovg'oti, suvenir shakllarda tayyorlangan nomusiqiy multi - kompleks miniatyuralar), **ular:** ayiqcha, bul-bulcha, churrak, qichqiriq va **ularning ergologiyasiga**, gild, tosh, plastmassa, shisha, tillo, kumush, titan, bronza, temir turlari, mis, cho'yan, rangba-rang tabiiy toshlar hisoblanadi [6, 2437].

Muhokamalar va natijalar. O'zbek xalqi ajdodlarning musiqa sarchashmalari Markaziy Osiyo hududida yashagan qardosh xalqlar ijodi bilan mustahkam bog'langan. Buyuk "Avesto" va Kushoniylar imperiyasidagi maktablarda asosiy markazlardan biri 1. Darbori (Eron. er.avv 5-6 asr), 2. Dabiriston (Buxoro.er.avv-4asr), Buxoro filiallarida Buyuk Xorazm imperiyasi (2 asr), keyinchalik Tohariston va Farxangiston maktablari yetakchilik qilganlari. Buxoro markazlashgan kuchli musiqa san'ati maktabidan tashqari diniy an'analar yetakchisi ham bo'lgan. Xitoydan tortib Sharq va Yevropa davlatlari talabalari tahsil olganlar, bunda Buxoro yo'nalishida:

1. Saroy ajdodiy musiqa san'ati (hozirgi shashmaqom).
2. Xalq cholg'ulari uslubi.
3. Vokal uslubi.
4. Raqqos va raqqosalar uslubi.
5. Masxaraboz va sirk uslubi.
6. Harbiylar musiqasi uslubi.
7. Dehqon (qishloq havasmandlar) uslubidan iborat bo'lgan.
8. Folklor uslubi.

Vokal uslubi ikkiga bo'lingan professional va diniy uslub.

Jahon globallashuvi sharoitida qadimgi davr islomgacha bo'lgan maktablarimiz genezisini tarixiy o'rganish, bosqichlaridagi an'analarni tahlil qilish, ulug' siymolarning ustoz-shogird tizimi shaklida og'zaki ijodiyotning professional va folklor uslublarini tiklash va maktab repertuarini boyitish asnosida zamonaviy ilg'or pedagogik tajribalarni ishlab chiqish va tatbiq etish, davr taqazosidir.

Xulosa. Cholg'ushunoslik genezisi misolida eng qadimgi va sevimli cholg'ularimiz ilk "nog'ora" va "doira" cholg'ulari tadqiqotdan o'rin olganligi bilan boshqa qator cholg'ularimizni ham shu tarzda maktablarda ilg'or innovatsiyalar orqali tanishtirib, o'rganib va o'rgatib borilsa ayni muddao bo'lur edi.

Adabiyotlar

1. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. Monografiya. -T.: "Fan", 2007.
2. Ibrohimov O., Xudoyev G'. 1-7-sinf Musiqa darsligi. -Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2018-yil.
3. Ishmuxamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. -T., "Iste'dod", 2008. -180 bet.
4. Кабалевский Д.В. Как рассказывать детям о музыке? -М.: "Просвещение", 1994.
5. Michael Henderson, Geoff Romeo. Teachinganddigital technologies (Big issues andcritical questions). Cambridje University Press. 2015.
6. Saidiy S. O'zbek musiqasi tarixi. Darslik-1 qism. -Buxoro: "Durdona" nashriyoti, 2020-yil.